

АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСКАЙ ССР
Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа

БЕЛАРУСКАЯ ЛІНГВІСТЫКА

Выпуск 23

Мінск „Навука і тэхніка“ 1983

Рэдакцыйная калегія.

М. В. БІРЫЛА

А. І. ЖУРАЎСКІ

В. У. МАРТЫНАУ

Ю. Ф. МАЦКЕВІЧ

А. Я. МІХНЕВІЧ

А. І. ПАДЛУЖНЫ

М. Р. СУДНІК (адказны рэдактар)

Рэцэнзенты:

У. К. Германовіч, Т. В. Кузьмянкова,
кандыдаты філалагічных навук

Беларуская лінгвістыка. Вып. 23/АН БССР. Ін-т мовазнаўства
Б 43 імя Я. Коласа; [Рэд. кал.: ...М. Р. Суднік (адказ. рэд.) і інш.].—Мн.:
Навука і тэхніка, 1983.— 80 с.

70 к.

У даным выпуску штогодніка публікуюцца артыкулы, у якіх асвятляюцца заканамерна-
сці развіцця беларускай мовы на гістарычна розных этапах яе функцыяніравання. Шэраг ар-
тыкулаў прысвечан праблемам беларускай этымалогіі і лексікалогіі, актуальным пытанням
арфаэпіі, культуры мовы.

Разлічан на выкладчыкаў мовы, студэнтаў, літработнікаў.

4602000000—116
Б—125—83
МЗ16—83

ББК 81.2 Бел

© Выдавецтва «Навука і тэхніка», 1983.

ХРОНІКА

НАМІНАТЫЎНАЯ ДЭРЫВАЦЫЯ Ў СЛАВЯНСКІХ МОВАХ

26—28 мая 1982 г. у Гродзенскім дзяржаўным універсітэце адбылася рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя «Словаўтварэнне і намінатыўная дэрывацыя ў славянскіх мовах». У рабоце канферэнцыі прынялі ўдзел прадстаўнікі навуковых і навучальных устаноў Масквы, Мінска, Вільнюса, Кіева, Данецка, Днепропетроўска, Алма-Аты, Томска, Майкопа і інш.

Канферэнцыя праходзіла ў адпаведнасці з рабочай праграмай у выглядзе пленарных і секцыйных пасяджэнняў. На канферэнцыі працавала адзінаццаць секцый: Фармальная і зместавая структура намінатыўнай адзінкі; Словаўтварэнне і намінатыўная адзінка; Супастаўляльнае вывучэнне словаўтварэння ў рускай і беларускай мовах; Афксацыя ва ўсходнеславянскіх мовах; Супастаўляльны аналіз намінатыўнай дэрывацыі ў славянскіх і неславянскіх мовах; Намінацыя і сінтаксічнае цэлае; Словаўтваральнае гняздо і дэрывацыйны аналіз; Лексіка-сэмантычныя працэсы і словаўтварэнне; Намінатыўная адзінка і тэрмін; Словаўтварэнне ў сінхроніі і дыяхраніі; Намінатыўная дэрывацыя і дыялекты.

Канферэнцыю адкрыў старшыня аргкамітэта дырэктар Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта А. В. Бадакоў. Ён ахааратарызаваў задачы, якія стаяць перад канферэнцыяй, і падкрэсліў адну з іх: разам з аформіраваннем агульнатэарэтычных праблем выпрацаваць практычныя рэкамендацыі, накіраваныя на ўдасканаленне вывучэння і выкладання славянскіх моў, у прыватнасці рускай і беларускай, у ВНУ рэспублікі.

На канферэнцыі было праслухана больш за 80 дакладаў і паведамленняў. Кратка ахааратарызуюем толькі тыя, у асноўным пленарныя, даклады, у якіх былі сфармуляваны найбольш буйныя праблемы, абмеркаваныя на канферэнцыі, і якія выклікаюць цікавасць з пункту погляду сучаснага стану навукі аб словаўтварэнні і намінатыўнай дэрывацыі.

У дакладзе А. М. Ціханава (Масква) гаварылася пра сістэмную будову рускага словаўтварэння, пра тое, што словаўтварэнне з'яўляецца самастойным узроўнем мовы. У яго аснове знаходзяцца вытворныя словы, якія выступаюць у якасці асноўнай адзінкі словаўтваральнага ўзроўню. А. М. Ціханаў разгледзеў таксама ролю і месца ў сістэме словаўтварэння такіх галоўных структурных адзінак, як словаўтваральны тып, словаўтваральны ланцужок, словаўтваральны рад, словаўтваральная парадыгма.

П. П. Шуба (Мінск) у дакладзе «Абрэвіятуры-прыметнікі ў сучаснай рускай мове» прааналізаваў стан вывучэння абрэвіатур у сучаснай русістыцы. Ён паказаў, што не ўсе тыпы абрэвіатур апісаны і даследаваны з дастатковай паўнатай. Не вызначан стылістычны статус некаторых тыпаў абрэвіатур, правілы іх спалучэння з іншымі словамі ў сказе, тып іх формазмянення і г. д. Ён разгледзеў таксама шляхі ўцягвання прыметнікаў у сферу абрэвіяцыі, замацавання ў мове абрэвіатур, якія маюць сінтаксічныя ўласцівасці прыметніка.

А. Я. Міхневіч (Мінск) прысвяціў свой даклад аналітызму ў славянскіх мовах, ахааратарызаваўшы яго як усе тыя выпадкі выражэння моўных (лексічных і граматычных) значэнняў, калі фармальныя паказчыкі апошніх змяшчаюцца ў межах больш чым аднаго слова. Ён разгледзеў пяць аспектаў аналітызму — марфалагічны, сінтаксічны, лексіка-граматычны, лексічны, фразеалагічны.

З. М. Валацкая (Масква) ахааратарызавала некаторыя пытанні метадыкі супастаўляльнага аналізу намінатыўнай дэрывацыі ў славянскіх мовах і дэталёва разгледзела асаблівасці паўторнай намінацыі ў славянскіх мовах.

Даклад З. У. Блягаза і М. Х. Шхапацэвай (Майкоп) быў прысвечан супастаўляльнаму аналізу намінатыўнай дэрывацыі ў рускай і адыгейскай мовах. Было адзначана, што ў адыгейскай мове існуюць амаль тыя ж спосабы намінацыі, што і ў рускай мове. Аднак інтэнсіўнасць, частотнасць выкарыстання розных спосабаў намінацыі ў іх неаднолькавыя. Акрамя сваіх рэсурсаў, адыгейская мова пасля Кастрычніка актыўна выкарыстоўвала спосабы намінацыі, уласцівыя рускай мове.

У дакладзе М. А. Паўленкі (Мінск) разглядаліся тэндэнцыі беларускага феміні-

нага словаўтварэння на сучасным этапе. Адзначалася інтэнсіўнае ўзрастанне ўдзельнай вагі фемінінных уласных намінацый у слоўніковым складзе беларускай мовы.

П. У. Сцяцко (Гомель) спыніўся на расшыраных намінацыях і іх эквівалентных суфіксальных кандэнсатах, разгледзеўшы гэта пытанне на матэрыяле беларускага народнага маўлення.

Аналізу асаблівасцей беларускага народна-размоўнага словаскладання быў прысвечан даклад В. В. Анічэнкі (Гомель).

Асноўны даклад быў зроблен ініцыятарам правядзення канферэнцыі, намеснікам старшыні аргкамітэта, прафесарам В. М. Нікіцевічам, які адным з першых у нашай краіне пачаў распрацоўку праблематыкі намінатыўнай дэрывацыі ў рускай і іншых славянскіх мовах і зараз прыкладае шмат намаганняў для развіцця гэтага новага навуковага напрамку. Яго даклад быў прысвечан разгляду пытанняў аб лінгвістычных асновах супастаўляльнага даследавання намінатыўнай дэрывацыі блізкароднасных моў.

Як адзначалася на заключным пленарным пасяджэнні, дыскусія на секцыйных пасяджэннях прайшла ў межах тых ідэй, праблем, якія былі сфармуляваны ў адзначаных дакладах.

Падводзячы вынікі канферэнцыі, В. М. Нікіцевіч падкрэсліў важнасць і актуальнасць праблематыкі дакладаў і паведамленняў, адзначыў, што канферэнцыя прайшла на высокім навукова-тэарэтычным узроўні і адкрыла новы этап у вывучэнні намінатыўнай дэрывацыі і словаўтварэння ў славянскіх мовах.

Удзельнікі канферэнцыі прынялі рэкамендацыі, дзе адзначаецца, што ў рэспубліцы дасягнуты значныя поспехі ў супастаўляльным вывучэнні рускіх аспектаў словаўтварэння і тэорыі намінацыі. У мэтах далейшага пашырэння і углыблення гэтых даследаванняў было рэкамендавана перыядычнае правядзенне навуковых канферэнцый па праблемах супастаўляльнага вывучэння намінатыўнай дэрывацыі ўсходнеславянскіх моў, а таксама беларускай і польскай моў. У рэкамендацыях адзначаецца таксама неабходнасць правядзення ў 1985—1986 гг. рэспубліканскай навуковай канферэнцыі «Намінатыўны сінтэтызм і аналітызм ва ўсходнеславянскіх мовах».

А. А. Гіруцкі (Мінск)

ЗМЕСТ

В. С. Сідарэц. Неаднаслоўныя дзеяслоўныя намінацыі як сродак рэалізацыі станаўчых значэнняў у сучасных усходнеславянскіх мовах	3
М. І. Канюшкевіч. Да характарыстыкі ацэначна-тлумачальнага складанага сказа	10
В. Г. Зялёнка. Прыназоўнікавыя словазлучэнні са значэннем мэты ў творах Якуба Коласа	17
І. Я. Лепешаў. Функцыянальна не замацаваныя фразеалагізмы	23
У. А. Івашка. Беларуская абрэвіяцыя ва ўмовах беларуска-рускага моўнага ўзаемадзеяння	30
Н. К. Памецька. З гісторыі абазначэння родаў войск у помніках беларускай пісьменнасці XV—XVII стст.	34
Л. І. Рабаданава. Агульныя назвы адзення ў помніках беларускай пісьменнасці XV—XVII стст.	41
І. Крамко, А. Мальдзіс. Невядомы помнік старабеларускай пісьменнасці	49
Д. Д. Паўлавец. Формазмяненне назоўніка і дзеяслова ў славянскіх граматыках Л. Зізання і М. Сматрыцкага	55
В. Л. Вярэніч. З гісторыі польскай лексікаграфіі (Пра «Слоўнік польскай мовы» С. Б. Ліндэ)	60
Гісторыка-этымалагічныя нататкі (А. М. Булыка, У. М. Святкоўскі)	65
КУЛЬТУРА МОВЫ	
Страчаныя набыткі (І. І. Крамко)	70
Глінішчы ці Глінішча? (С. Н. Прач)	71
Аб адным выпадку рэальнага і патэнцыяльнага словаўтварэння (А. А. Лукашанец)	73
Аб некаторых асаблівасцях правапісу ў фіцыйна-дзелавым стылі (А. А. Гіруцкі)	74
РЭЦЭНЗІІ І АГЛЯДЫ	
Словнік украінскай мовы.— АН УРСР. Інстытут мовазнаўства ім. О. О. Потебні. Т. I—XI. К., 1970—1980 (А. Я. Заханыкоў)	76
ХРОНІКА	
Намінацыйная дэрывацыя ў славянскіх мовах (А. А. Гіруцкі)	78

Белорусская лингвистика, вып. 23

Издательство «Наука и техника»

На белорусском языке

Рэдактар А. М. Садоўская. Мастак В. У. Харэўскі. Мастацкі рэдактар В. А. Жахавец.
Тэхнічны рэдактар В. А. Чабатар. Карэктар З. М. Райнес, З. Я. Авербах.

ІБ № 1755

Друкуецца па пастанове РВС АН БССР. Здадзена ў набор 17.03.83. Падпісана ў друк 20.06.83. АТ 16137. Фармат 70×100¹/₁₆. Папера друк. № 1. Гарнітура літаратурная. Высокі друк. Друк. арк. 5,0. Ум. друк. арк. 6,45. Ум. фарб.-адб. 6,96. Ул.-выд. арк. 6,4. Тыраж 830 экз. Зак. № 508. Цана 70 к. Выдавецтва «Навука і тэхніка» Акадэміі навук БССР і Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220600. Мінск, Ленінскі праспект, 68. Друкарня імя Францыска (Георгія) Скарыны выдавецтва «Навука і тэхніка». 220600. Мінск, Ленінскі праспект, 68.